

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНОГО МОВЛЕННЯ ЯК РІЗНОВИДУ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

С. Б. ХРИСТЮК, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: svitlana.khrystiuk@gmail.com

orcid.org/0000-0003-4119-8562

Анотація. У статті досліджено стилістичні особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю з позицій сучасних досягнень комунікативної лінгвістики. Встановлено типи дипломатичних мовних жанрів та мовно-композиційних структур, мовних формул з цільовими настановами дипломатичної сфери. Доведено, що основними стилістичними особливостями дипломатичного підстилю офіційно-ділового стилю є неприпустимість двозначного тлумачення, чіткість формулювань, ухильність висловлювань, тональність вираження пошани, протокольні формули ввічливості, компліментарність, етикет, модальна тональність, усталені мовні звороти, стандартизація викладу, максимальна стислість, лаконічність, відсутність скорочень, «політичне мовлення».

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, стильові ознаки, підстиль, дипломатичні комунікації, дипломатична термінологія, політологічний дискурс

Актуальність. Важливим напрямом українського мовознавства є дослідження мови сфери дипломатичних відносин, її становлення та розвитку, формування суспільно-політичного словника, лексико-фразеологічних засобів офіційно-ділового стилю. Одним з важливих питань залишається дослідження стилістичних особливостей дипломатичного мовлення, оскільки міжнародні документи та дипломатична кореспонденція мають специфічну дипломатичну, міжнародно-правову, міжнародно-економічну термінологію, низку усталених

слів, словосполучень. Переклад тексту з дотриманням стильових ознак законодавчого, дипломатичного, політичного, економічного характеру є також однією з найважливіших проблем, що впливає в процесі перекладу тексту. А тому перекладач повинен навчитися читати текст у його внутрішній, мовній формі, щоб уміти виявляти автора в тексті, творця в “продукті”, розуміти зовнішній текст у його внутрішній діалогічній формі та здійснити адекватну реакцію.

Метою роботи є спроба дослідити та з'ясувати стилістичні особливості перекладу текстів з міжнародних відносин та дипломатичного дискурсу, розглянути основні аспекти дослідження під кутом стилістичного рівня мови на базі дослідження дипломатичного підстилю офіційно-ділового стилю, визначити співвідношення між оригіналом та перекладом, а також різноманітністю форм, за яких вони набувають повної змістової ідентичності.

Сучасне українське мовознавство виділяє кілька різновидів офіційно-ділового стилю: 1) власне офіційно-діловий (канцелярський); 2) юридичний (мова законів та наказів); 3) дипломатичний. Дипломатичний підстиль використовують у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури, він регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур, окремих громадян і реалізується в конвенціях (міжнародних угодах), комюніке

(повідомленнях), нотах (зверненнях), протоколах, меморандумах, договорах, заявах, ультиматумах. Саме дипломатичний різновид офіційно-ділового стилю як специфічний його підстиль потребує детального дослідження для дипломатії незалежної України, яка лише здобуває новий досвід дипломатичного спілкування, власне, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Міжнародні документи та дипломатична кореспонденція належать до офіційно-ділового стилю, властивості якого загалом не отримали належного висвітлення з позицій сучасних досягнень комунікативної лінгвістики. Окремі аспекти дипломатичного мовлення вивчали такі дослідники, як В. Калюжна («Стиль англomовних документів міжнародних організацій») [1], В. Євінтов («Міжнародне співтовариство і правопорядок: теоретико-правовий аналіз»), О. Лукашук («Право на участь в договорах»), С. Максимов («Усний двосторонній переклад»), А. Бєлова («Номінативні процеси в сучасній англійській мові як відображення еволюційного і інноваційного розвитку об'єктів»), О. Мацько («Функціонально-стилістичний аналіз мовних формул дипломатичного мовлення») [3], О. Пазинич («Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування») [4], О. Пономаренко («Лінгвопрагматичні засоби вираження ухильності в сучасному італійському політичному дискурсі»), Т. Шинкаренко («Особливості творення й функціонування дипломатичних документів») [7], М.Телеки, В. Д.Шинкарук «Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру: монографія» [5]. У даних дослідженнях трактується окремі аспекти цього типу текстів, а тому необхідно провести комплексний аналіз мови міжнародних документів, зокрема, договорів. Укладання рангового списку лексем та фразем, вивчення особливостей дискурсу документів міжнародного характеру дозволить глибше зрозуміти їх роль у підмові дипломатичної комунікації, що важливо для теорії інтерпретації, а також для практичних потреб укладання, реферування та перекладу текстів цієї категорії.

Методи. В процесі даного дослідження застосовано методи комплексного аналізу, синтезу, систематизації, узагальнення та компонентного аналізу.

Результати. Дипломатичний підстиль, на думку О. М. Мацька, на загально-стильовому фоні офіційної діловитості «виділяється блоком своїх традиційних жанрів та мовно-композиційними структурами – мовними формулами з цільовими настановами дипломатичної сфери: над увічливості, встановлення і підтримання контакту, пошуку прямих і обхідних шляхів, виходу з прогнозованих і передбачених ситуацій» [3, с. 195].

Одна з найважливіших рис офіційно-ділового стилю нейтральний тон викладу змісту лише в прямому значенні, що означає неприпустимість двозначного тлумачення окремих слів чи фраз документа, вживання слів у їх прямому значенні. Дипломатичний стиль дотримується цієї вимоги: якщо лексичне значення слова у певному контексті можна трактувати по-різному, то таке слово слід замінити іншим [2, с. 123]. Найчастотнішими в дипломатичних текстах є мовні формули, в яких засвідчення поваги поєднується з повідомленням або із вишуканою формою прохання: посольство Сполучених Штатів Америки засвідчує свою повагу міністерству закордонних справ України і має за честь повідомити.... (звернутися з проханням...) [6, с. 25].

E.g. - The Embassy of the United States of America presents its compliments to the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and has the honour to inform (request) the letter...

- Her Majesty's Principle Secretary of States for Foreign and Commonwealth Affairs presents his compliments to Their Excellencies and Messieurs the Heads of

Diplomatic Missions of and has the honour to bring to their attention the following matters...

Отож зауважуємо, що дипломатичний підстиль може залучати до свого використання слова в переносному значенні.

На відміну від нейтральної тональності офіційно-ділового стилю, дипломатичне мовлення характеризується тональністю вираження пошани. Адже виражаючи прохання чи подяку, висловлюючи невдоволення чи здивування, звертаючись зі словами вітання чи співчуття, неможливо говорити неемоційно, стиль дипломатичного документа не може бути в'ялим чи монотонним. Діапазон протокольних формул ввічливості надзвичайно широкий і за його допомогою можна підкреслити суворіший тон або більшу теплоту офіційного документа. Дипломатичне мовлення досить часто може послуговуватися обов'язковими з погляду дипломатичного етикету виразами компліментами, які виконують досить специфічну комунікативну функцію – підкреслюють ввічливість, шанобливість, пошану. Компліментарна лексика (протокольні офіційні формули дипломатичної ввічливості) створює особливу тональність дипломатичного документа: засвідчуючи високу пошану, прийміть запевнення у глибокій повазі, маємо за честь повідомити. Відсутність компліменту в дипломатичних документах може бути лише у разі вираження протесту, пов'язаного з діями співробітників посольств або держави, які трактуються як незаконна діяльність чи грубе порушення норм поведінки, а також у нотах про оголошення трауру в країні, в нотах із висловлюванням співчуття.

Крім того, актуальними для дипломатичних текстів є прикметники, що характеризують ставлення до адресата як до людини поважної і шанованої: високоповажний, високодостойний, вельмишановний, високошановний тощо; якісні прикметники в ролі епітетів на кшталт «прикрий інцидент», «добрі взаємини», «глибока повага», «щира вдячність» або прислівники з подібним значенням: «прикро довідатися», «щиро вдячні», «глибоко вражені» тощо.

E.g. - Your Excellency; My Lord; Your Lordship; My Lord Marquis; My Dear Madam Ambassador; very truly yours; accept, Excellency, the assurances of my highest consideration; I have the honour to be with the highest consideration; your Excellency's obedient Servant; I'm with great truth and respect; I have the honour to be with the highest respect; Your Majesty; Your Royal Highness.

- I am very sorry to read reports about; I should be grateful if you would be so kind to transmit the attached message of sympathy to; I'm happy to note that I remain, Dear Mr. Ambassador; yours sincerely; in forwarding this resolution; I wish to draw your attention to [7].

Однією з найважливіших ознак дипломатичного мовлення, що є його відмінною особливістю, вважається етикетність, що являє собою особливу категорію модальної тональності дипломатичних текстів, яка відрізняє їх від інших текстів офіційно-ділового стилю, яким у певних випадках може бути притаманна категоричність, строгість, навіть певною мірою загроза і виражається через спеціальні етикетні мовні формули. Скажімо, у таких видах дипломатичного листування, як особиста або підписна нота, лист, особисте послання, телеграма, важливу роль відіграють формули звертання. Дипломатичний протокол вимагає ретельного добору формули звертання, оскільки саме за звертанням, яким починається нота і лист, можна визначити тональність документа.

Вимога чіткості формулювань у дипломатичному мовленні часто замінюється на ухильність висловлювань, адже автори дипломатичних документів завжди дотримуються вимог англійського прислів'я «Дипломатія – це вміння висловити

найбільш неприємні речі в приємних висловах». Залежно від мети ухильність може бути як бажаною, так і небажаною для однієї зі сторін комунікації чи водночас для обох, залишаючись складовою мови та мовлення, їх властивим елементом. Дипломати часто застосовують стратегію ухильності – загальну лінію вмотивованої мовленнєвої поведінки, особливістю якої є навмисне використання сукупності ухильних комунікативних тактик, націлених на неточний виклад думки, відхід від чіткої номінації, захист іміджу. Аналогами заперечення у дипломатичних текстах активно функціонують непрямі мовні формули відмови: «Сумніваюся, що це можливо = це не можливо»; «Це було б можливо, якби = Отже, зараз це не можливо»; «Якщо б це зробили, то... = це не зробили».

Дотримання максимальної стислості, лаконізму покладено в основу дипломатичного мовлення, але дещо своєрідно. Дипломати, як вже наголошувалося попередньо, мусять подбати про тональність пошани викладу інформації, а це іноді змушує їх висловлюватися багатослівно, наприклад, вживати безособові конструкції замість активних для пом'якшення вислову: «державою вжито ряд заходів для...», «урядом розроблено систему важелів впливу на...», «запропоновано виробити єдиний план...». Це дещо ускладнює сприймання змісту, однак згладжує можливу гостроту формулювань, притаманну активним конструкціям.

На відміну від всіх ділових документів, дипломатичні тексти не допускають жодних скорочень.

Дипломатичний підстиль офіційно-ділового стилю характеризується наявністю усталених мовних зворотів, стандартизацією викладу. На рівні лексики це є високий рівень насиченості текстів дипломатичною термінологією і термінологією міжнародного права, а також стандартизованими мовними зворотами. До спеціальної лексики можна зарахувати назви дипломатичних установ, органів, процедур, посадових осіб, дипломатичних документів та їх частин тощо. Наперед заданий параметр дипломатичного тексту складають мовні формули, завдяки яким текст дипломатичного документа є по суті закритою мовленнєвою підсистемою, що працює за усталеними правилами і вкладається в дозволені форми, не допускаючи індивідуальних особливостей мовлення суб'єктів дії. Багатогранність мовних формул, широка палітра різноманітних нюансів мовної етики дає змогу змінювати тон дипломатичного мовлення від найвишуканішої люб'язності до стриманого ввічливого невдоволення від ситуації, мети і типу документа.

Найпоказовішим типом дипломатичних мовних жанрів є дипломатичне листування (особисті ноти, вербальні ноти, пам'ятні записки, меморандуми, приватні листи напівофіційного характеру, декларації, звернення, виступи, заяви глав держав, урядів, міністрів закордонних справ, законодавчих органів держав із питань міжнародних відносин). Жанри дипломатичного листування можна вважати найдавнішими, питомими дипломатичними жанрами, в них найповніше проявляються всі особливості дипломатичного мовлення [4, с. 8].

До розряду важливих взірців дипломатичного підстилю належать дипломатичні тексти виразно суб'єктної стратегії (авторські): відповіді керівних діячів держав на звернення або запитання представників громадських організацій, кореспондентів газет, промови представників держав на міжнародних форумах, зборах громадськості. Вищезазначені тексти мають здатність відображати ознаки мовної особистості політика-дипломата – вони практично втрачають ознаку шаблонності офіційно-ділового стилю мовлення, наближені до політичної публіцистики, характеризуються широким використанням образів,

порівнянь, асоціацій, ідіоматичних виразів. Ці приклади часто називають термінами «мова політиків», «мова політики», «політичний жаргон», «політичне мовлення», «дискурс політичної комунікації», «політична комунікація», «політологічний дискурс», зазначаючи таким чином, що форма чи спосіб спілкування політиків-дипломатів відрізняється від інших узусів [2, с. 127].

Висновки і перспективи. Отже, основними особливостями дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю є неприпустимість двозначного тлумачення, чіткість формулювань, ухильність висловлювань, тональність вираження пошани, протокольні формули ввічливості, компліментарність, етикет, модальна тональність, усталені мовні звороти, стандартизація викладу, максимальна стислість, лаконічність, відсутність скорочень, «політичне мовлення».

Список використаних джерел

1. Калюжная В. В. Стил англоязычных документов международных организаций [Текст] / В. В. Калюжная. – К. : Наук. думка, 1982. – 122 с.
2. Куньч З. Особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю / З. Куньч, М. Куньч [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/24521/1/21-121-127.pdf>
3. Мацько О. М. Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз) [Текст] : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / О. М. Мацько. – К., 2001. – 19 с.
4. Пазинич О. М. Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування [Текст] : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.15 / О. М. Пазинич. – К., 2001. – 16 с.
5. Телеки, М. М. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру : монографія [Текст] / М. М. Телеки, В. Д. Шинкарук.. – К.–Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 176 с.
6. Шинкаренко Т. І. Мова дипломатичних документів [Текст] : навчальний посібник / Т. І. Шинкаренко, А. Г. Гуменюк, О. Ю. Ковтун. – К. : ВНЦ «Київський університет», 2009. – 112 с.
7. Borisenko I. I. English in International Documents and Diplomatic Correspondence [Text] / I. I. Borisenko, L. I. Yevtushenko, V. V. Daineko. – Kyiv : Logos, 1999. – 343 p.

References

1. Kaliuzhnaia, V. V. (1982). Stil angloiazychnykh dokumentov mezhdunarodnykh orhanyzatsyi [International organizations English-language documents style]. Kyiv : Naukova dumka, 122.
2. Kunch, Z. (2014). Osoblyvosti dyplomatychnoho movlennia iak riznovydu ofitsiino-dilovoho styliu [Diplomatic peculiarities as the official style]. Available at <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/24521/1/21-121-127.pdf>
3. Matsko, O. M. (2001). Movni formuly u dyplomatychnykh tekstakh suchasnoi ukrainskoi movy (funksionalno-stylistychnyi analiz) [Diplomatic language formulas in modern Ukrainian language: functional and stylistic analysis]. Kyiv, 19.
4. Pazynych, O. M. (2001). Funktsionalno-strukturni osoblyvosti tekstiv dyplomatychnoho lystuvannia [Functional and stylistic peculiarities of diplomatic correspondence]. Kyiv, 16.
5. Teleky, M. M., Shynkaruk, V. D. Sotsialni katehorii modusu v tekstakh epistoliarного zhanru : monohrafiia [Social categories of modus in the texts of the epistolary genre].– Kyiv-Mykolaiv : Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, 2007. – 176 s.
6. Shynkarenko, T. I., Humeniuk A. H., Kovtun O. Ju. (2009). Mova dyplomatychnykh dokumentiv [Language of diplomatic documents]. Kyiv : Kyivskyi universytet, 112.

7. Borisenko I. I., Yevtushenko L. I., Daineko V. V. (1999). English in International Documents and Diplomatic Correspondence. Kyiv: Logos, 343.

ОСОБЕННОСТИ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ РЕЧИ КАК РАЗНОВИДНОСТИ ОФИЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОГО СТИЛЯ

С. Б. Христюк

Аннотация. В статье исследованы стилистические особенности дипломатической речи как разновидности официально-делового стиля в контексте современных достижений коммуникативной лингвистики. Установлены виды жанров дипломатического языка и языково-композиционных структур, языковых формул с целевыми установками в дипломатической сфере. Доказано, что основными стилистическими особенностями дипломатического подстиля официально-делового стиля являются: недопустимость двойного толкование, четкость формулировки, уклончивость высказываний, тональность выражения уважения, протокольные формулы вежливости, комплиментарность, этикет, модальная тональность, устоявшиеся обороты, стандартизация изложения, краткость, лаконичность, отсутствие сокращений, «политическое вещание».

Ключевые слова: официально-деловой стиль, стилевые признаки, подстиль, дипломатические коммуникации, дипломатическая терминология, политический дискурс

DIPLOMATIC PECULIARITIES AS A VARIETY OF OFFICIAL AND BUSINESS STYLE

S. B. Khrystiuk

Abstract. This article contains the analysis of major aspects of International Relations and Diplomatic Intercourse language, its specific stylistic peculiarities as the official style in the context of Communicative Linguistics modern achievements. It proves the fact that the relevant direction of Ukrainian Linguistics is the study of the diplomatic relations language, its formation and development, creation of its social and political dictionary, lexical and phraseological units of the official style. Diplomatic stylistic peculiarities research is one of the key point since international documents and diplomatic correspondence have specific diplomatic, international law and international economic terminology, a number of well-established words and word combinations. Text translation with the observance of the main stylistic features of legislative, diplomatic, political and economic character is also one of the most important problems arising in the text translating process.

The aim of the article is to investigate and find out the stylistic peculiarities of the International Relations and Diplomatic Discourse text translation, consider the main aspects of the research according to the language stylistics rules on the basis of the diplomatic substyle study, define the correlation between the original text and the final product of translation, as well as the variety of forms needed to acquire the full contextual identity.

Diplomatic substyle of the official style is generally used in the field of interstate official relations in politics, economy, culture, it regulates the official-relationships of international organizations, institutions, individual citizens and is implemented in conventions (international agreements), communiqué (messages), diplomatic exchanges (requests), protocols, memorandums, agreements, statements, ultimatum. The most notable and frequently used type of diplomatic language genres is diplomatic correspondence (personal notes, verbal notes, memorable notes, memoranda, etc)

The article proves that the major diplomatic stylistic peculiarities are language clarity, evasive statements, expressions of respect, protocol courtesy formulas, etiquette, modal tonality, stable expressions, standardized presentation, maximum brevity, succinctness, no cuts, "political discourse".

Keywords: official style, stylistic peculiarities, substyle, diplomatic communication, diplomatic terminology, political discourse